

Penguin
Random
House

LONDON, NEW YORK, MELBOURNE,
MUNICH, AND DELHI

VELKÉ MYŠLIENKY FILOZOFIA

Originál *Big Ideas: The Philosophy Book* vydalo vydavateľstvo Dorling Kindersley Limited,
A Penguin Random House Company, 80 Strand, London, WC2R 0RL, Great Britain v roku 2011
Copyright © 2011 Dorling Kindersley Limited, A Penguin Random House Company

All rights reserved.

Preklad Petra Kýšková

Jazyková korektúra Ľubica Pavelková

Odborná korektúra Martina Korbová

Zodpovedná redaktorka Tatiana Floreková

Technická redaktorka Jana Urbanová

Slovenské vydanie vydavateľstvo Lindeni v spoločnosti Albatros Media Slovakia, s. r. o., so sídlom Mickiewiczova 9,
Bratislava, Slovenská republika, 2020

Číslo publikácie 2 250

Sadzba Grafické a DTP Studio Albatros Media, Július Muránsky

Tlač TBB, a. s., Banská Bystrica

1. vydanie

Cena uvedená výrobcom predstavuje nezáväznú odporúčanú spotrebiteľskú cenu.

Objednávky kníh:

www.albatrosmedia.sk

eshop@albatrosmedia.sk

tel. č.: 02/4445 2046

© Albatros Media Slovakia, s. r. o., 2020

Všetky práva sú vyhradené. Žiadna časť tejto publikácie sa nesmie kopírovať a rozmnožovať za účelom rozširovania
v akejkoľvek forme alebo akýmkoľvek spôsobom bez písomného súhlasu vydavateľa.

Translation © Petra Kýšková 2020

ISBN 978-80-566-1852-3

**Objavuj viac na:
www.dk.com**

Pozri: Táles z Miléty 22 – 23 ■ Siddhártha Gautama 30 – 33 ■ Hérakleitos z Efezu 40 ■ Platón 50 – 55
 ■ René Descartes 116 – 123

Pytagorovská škola

Zároveň bol však Pytagoras hlboko nábožensky založený a poverčivý. Veril v prevtelovanie, sťahovanie duší a v juhotalianskom Krotóne zaviedol náboženský kult, v rámci ktorého sám vystupoval ako skutočný mesiáš.

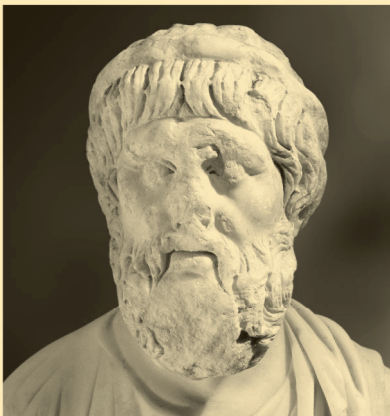
Jeho žiaci žili v kolektívnom spoločenstve, zachovávali prísne pravidlá správania aj stravovania a študovali jeho náboženské a filozofické teórie.

Pytagorovci, ako sa jeho žiaci nazývali, považovali myšlienky svojho učiteľa za mystické zjavenia do takej miery, že mu boli ako „zjavenia“ pripisované aj niektoré objavy, ktorých autormi v skutočnosti boli iní členovia spoločenstva. Pytagorove myšlienky zaznamenávali jeho žiaci. Patrili k nim aj jeho manželka Theano z Krotónu a ich dcéry.

Dve stránky Pytagorovho myslenia – vedecká a náboženská – spolu

pôsobia nezmieriteľne, on sám ich však pokladal za zlučiteľné. Za cieľ života považoval oslobodenie sa od kolobehu reinkarnácií, ktoré možno dosiahnuť dodržiavaním prísnych pravidiel správania, rozjímaním alebo tým, čo by sme nazvali objektívnym vedeckým myslením. Pravdy, ktoré objavil v geometrii a matematike, považoval za samozrejme a bohom dané. Matematické dôkazy, ktoré vypracoval, vnímal ako božské zjavenia.

Pytagoras

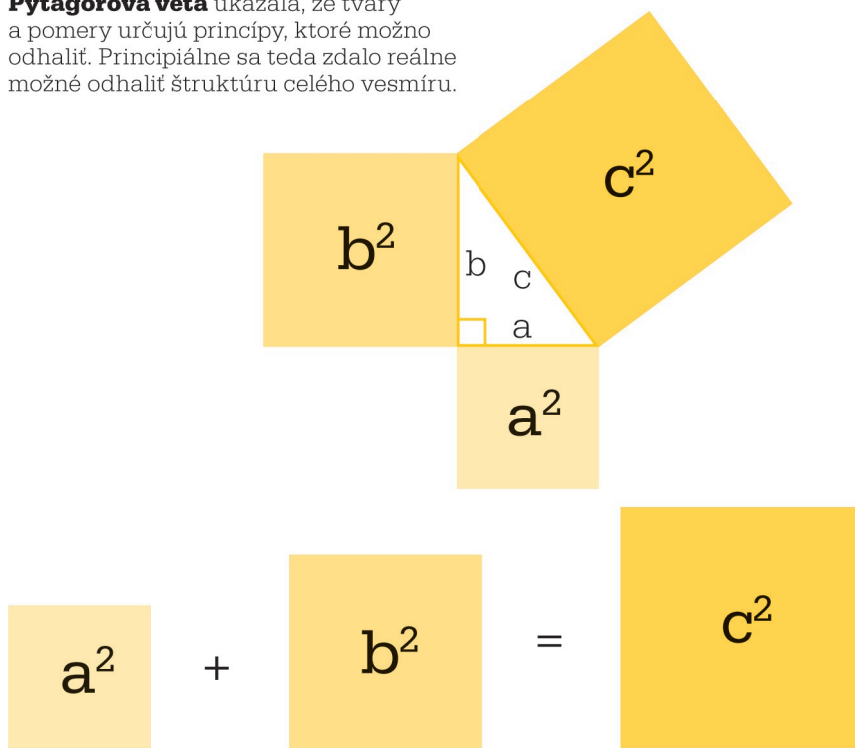

O Pytagorovom živote vieme len veľmi málo. Nezanechal nijaké spisy, iba grécky filozof Porfyrios píše vo svojom diele *Vita Pythagorae*: „Nikto s istotou nevie, čo Pytagoras hovoril svojim stúpencom, pretože tí zachovávali neobyčajné mlčanie.“ Moderní bádatelia sa však dnes domnievajú, že sa narodil na ostrove Samu pri pobreží dnešného Turecka. V mladosti veľa cestoval, zrejme študoval v milétskej škole a pravdepodobne navštívil Egypt, ktorý bol vtedy centrom učnosti. Keď mal asi štyridsať rokov, založil v juhotalianskom Krotóne školu, ktorá mala okolo 300 žiakov. Všetci

sa venovali štúdiu mystických a akademických náuk. Napriek kolektívnemu charakteru tohto spoločenstva bol vedúcou osobnosťou celkom evidentne práve Pytagoras.

Ako šesťdesiatročný sa údajne oženil s mladou Theano z Krotónu. Silnejúce nepriateľstvo voči pytagorovskému kultu ho nakoniec prinútilo Krotón opustiť; ušiel do Metaponta, taktiež v južnom Taliansku, kde krátko nato zomrel. Jeho spoločenstvo zaniklo niekedy na sklonku 4. storočia pred n. l.

Pytagorova veta ukázala, že tvary a pomery určujú princípy, ktoré možno odhaliť. Principiálne sa teda zdalo reálne možné odhaliť štruktúru celého vesmíru.

Preto Pytagoras veril, že tieto objavy sú ako výsledok čistého myslenia cennejšie než obyčajné pozorovania. Napríklad Egypťania objavili, že trojuholník s dĺžkou strán v pomere 3 : 4 : 5 vždy obsahuje pravý uhol, a využívali to v praxi, napr. v architektúre. Pytagoras však objavil základný princíp všetkých pravouhlých trojuholníkov (štvorec nad preponou sa rovná súčtu štvorcov nad odvesnami) a zistil, že je univerzálne pravdivý. Tento objav bol taký mimoriadny a mal taký dosah, že ho pytagorovci pokladali za božské zjavenie.

Pytagoras predpokladal, že celý kozmos je riadený matematickými zákonmi. Tvrdil, že jeho základná štruktúra sa dá vysvetliť pomocou čísla (číselných pomerov a matematických axióm). Úplne nezavrhol predstavu Milétčanov, podľa ktorej sa svet vyvinul z jedinej základnej substancie, ale preniesol skúmanie

zo substancie na (abstraktnejšiu) formu.

To bola taká zásadná zmena v nazeraní na svet, že by sme mali Pytagorovi a jeho žiakom asi prepáčiť, že sa dali trochu unieť a prisudzovali číslam až mystický význam. Ako prví skúmali aj vzťahy medzi číslami a geometriou a objavili pritom to, čo dnes označujeme ako štvorcové a kubické jednotky. Číslam zároveň pripisovali aj kvalitatívne vlastnosti – párne čísla považovali za „dobré“ a nepárne za „zlé“, napríklad číslo 4 symbolizovalo spravodlivosť a podobne.

Zvláštny význam v pytagorovskom rituáli malo číslo 10, znázorňované ako *tetraktys* (trojuholníkové číslo, ktoré sa skladá z desiatich bodov usporiadaných v štyroch radoch: jeden, dva, tri a štyri body v každom riadku). Pytagoras ho považoval za vrchol

“

V bzučaní strún znie geometria, medzi sférami znie hudba.

Pytagoras

”

dokonalosti. Číslo 10 totiž vznikne súčtom čísiel 1, 2, 3 a 4, ktorým rovnako prisudzoval magické vlastnosti. Číslo 1 považoval za jeden konkrétny bod, číslo 2 za priamku, ktorá má začiatok a koniec, 3 za plochu roviny a 4 za trojrozmerný priestor. Súvislosť s našim moderným ponímaním je evidentná.

Aj pytagorovské vysvetlenie stvorenia sveta sa pridrižovalo matematického modelu: boh vložil hranicu na bezhraničné (na nekonečno, ktoré existovalo pred univerzom), takže všetko, čo existuje, dostalo určitý rozmer. Týmto spôsobom boh stvoril *merateľnú* jednotku, z ktorej mohlo vzniknúť všetko ostatné.

Číselné harmónie

Pytagorovým najdôležitejším objavom boli vzťahy medzi číslami: pomery a proporcie. Vychádzal zo skúmania v oblasti hudby a zaoberal sa najmä vzťahmi v rámci harmonického súzvuku tónov. Na túto myšlienku údajne prišiel prvý raz, keď sa započúval do zvukov vychádzajúcich z kováčskej dielne. Jeden kováč pracoval na nákovu, ktorá bola o polovicu menšia než nákovu druhého, a zvuky, ktoré

OBRAZOTVORNOSŤ ROZHODUJE O VŠETKOM

BLAISE PASCAL (1623 – 1662)

V KONTEXTE

OBLASŤ
Filozofia mysle

PRÍSTUP
Voluntarizmus

PREDTÝM
Okolo r. 350 pred n. l.

Aristoteles tvrdí, že „obrazotvornosť je to, čím, ako hovoríme, vzniká v nás akýsi obraz“ a že „duša nikdy nemyslí bez predstavy“.

1641 René Descartes vraví, že filozof musí rozvíjať svoju predstavivosť, aby dosiahol poznanie.

POTOM
1740 V *Rozprave o ľudskej prirodzenosti* David Hume tvrdí, že „nič, čo si predstavujeme, nie je absolútne nemožné“.

1787 Immanuel Kant hovorí, že spájame nesúvislé správy z našich zmyslov do obrazov a konceptov pomocou predstavivosti.

Obrazotvornosť je
mocnou silou
ľudských bytostí.

Môže **premôcť**
náš rozum.

Môže viesť **k pravde,**
ale aj ku klamstvu.

Môžeme vidieť krásu,
spravodlivosť či šťastie tam,
kde **v skutočnosti nie sú.**

Obrazotvornosť
nás zväzda
na scestie.

Pascalovo najznámejšie dielo *Pensées (Myšlienky)*, ktoré vyšlo až po jeho smrti, nie je primárne filozofickou prácou, ale skôr súborom myšlienok, fragmentov a poznámok k zamýšľanému väčšiemu dielu o kresťanskej teológii. Zameril sa v ňom najmä na *libertínov* – bývalých katolíkov, ktorí sa odklonili od náboženstva k istému druhu voľnomyšlienkarstva, inšpirovanému skeptickými spisovateľmi, ako bol de Montaigne. V jednom dlhšom fragmente uvažuje Pascal o obrazotvornosti. Na svoje tvrdenia uvádza len zopár dôkazov, prípadne nijaké, snaží sa formulovať vlastné myšlienky k danej téme.

Pascal tvrdí, že obrazotvornosť je v človeku najmocnejšou silou a jedným z hlavných zdrojov omylu. Obrazotvornosť nás vedie k tomu, že dôverujeme ľuďom bez ohľadu na to, čo nám hovorí rozum. Napríklad sudcovia a lekári sa obliekajú do zvláštnych odevov, preto máme sklon viac im dôverovať. Menej pozornosti naopak venujeme niekomu, kto sa nám zdá zanedbaný alebo čudácky, aj keby rozprával rozumne.

Ešte horšie je, že hoci obrazotvornosť najčastejšie vedie ku klamu, príležitostne vedie aj k pravde; keby klamala zakaždým, mohli by sme ju

Pozri: Aristoteles 56 – 63 ■ Michel de Montaigne 108 – 109 ■ René Descartes 116 – 123 ■ David Hume 148 – 153
■ Immanuel Kant 164 – 171

využiť ako „spoľahlivé meradlo pravdy“ a zdroje istoty a jednoducho prijať jej negáciu. V závere fragmentu venovaného obrazotvornosti Pascal náhle končí svoju úvahu slovami: „Obrazotvornosť rozhoduje o všetkom; produkuje krásu, spravodlivosť a šťastie, teda tie najužasnejšie veci na svete.“ Keby boli tieto slová vytrhnuté z kontextu, mohlo by sa zdať, že Pascal obrazotvornosť velebí, ale z toho, čo im predchádzalo, vidíme, že jeho zámer je celkom iný. Nakoľko nás obrazotvornosť väčšinou zvädza k omylu, budú zrejme aj krásna,

Človek je len
steblo trstiny,
najsľabšie v prírode,
ale je to mysliace steblo.

Blaise Pascal

spravodlivosť a šťastie, ktoré sú jej výtvormi, klamlivé.

V širšom kontexte kresťanskej teológie a najmä vo svetle dôrazu, ktorý Pascal kladol na používanie rozumu, keď chcel ľudí priviesť k náboženskej viere, vidíme, že jeho cieľom bolo ukázať *libertinom*, že život v pôžitku, ktorý si zvolili, nie je taký, za aký ho považujú. Hoci sa domnievajú, že si zvolili cestu rozumu, v skutočnosti ich iba moc obrazotvornosti zviedla na scestie.

Pascalova stávka

Tento pohľad súvisí s jednou z najkompletnejších poznámok v diele *Pensées*, so slávnym argumentom známym ako *Pascalova stávka*. Jeho zámerom bolo poskytnúť *libertinom* dôvod vrátiť sa do lona cirkvi a je aj dobrým príkladom „voluntarizmu“, teda predstavy, že viera je vecou rozhodnutia. Pascal chápal, že pre náboženskú vieru nemožno uviesť presvedčivé rozumové dôvody, ale pokúšal sa nájsť racionálne motívy, prečo je správne veriť. Našiel ich vo zväžení možného prospechu či straty, pokiaľ veríme či neveríme

Podľa Pascala nás obrazotvornosť ustavične zvädza k chybným úsudkom – vrátane úsudkov o ľuďoch na základe toho, ako sú oblečení.

v Boha. Argumentoval tým, že ak neveríme v Boha, riskujeme veľkú stratu (nekonečnú blaženosť v nebi) a získavame len málo (obmedzený pocit nezávislosti od tohto sveta) – ak si vyberieme vieru v existenciu Boha, riskujeme málo, ale získavame veľmi veľa. A práve preto je rozumnejšie veriť v Boha. ■

Blaise Pascal

Blaise Pascal sa narodil v Clermont-Ferrande vo Francúzsku. Bol synom vládneho úradníka, ktorý sa veľmi zaujímal o vedu a matematiku a sám sa staral o vzdelanie mladého Blaisa a jeho dvoch sestier. Svoju prvú rozpravu uverejnil ako 16-ročný, a keď mal 18 rokov, vynášel prvý počítací stroj. Dopisoval si so slávnym matematikom Pierrom Fermatom, s ktorým neskôr položili základy teórie pravdepodobnosti.

Pascal prešiel dvojitým náboženským konvertovaním, najprv sa pridal k jansenizmu (reformné hnutie, ktoré bolo neskôr vyhlásené za kacírské) a potom k vlastnému

kresťanstvu. To ho viedlo k tomu, aby opustil matematiku a vedu a venoval sa iba náboženským témam, ktoré zhrnul v diele *Myšlienky*. V rokoch 1660 – 1662 zriadil v Paríži prvú verejnú dopravnú službu a celý výťažok venoval chudobným. Trpel vážnymi zdravotnými problémami a v roku 1662, iba ako 39-ročný, zomrel.

Z diela

1657 *List vidiečanovi od jedného z jeho priateľov*

1670 *Pensées (Myšlienky)*

ČLOVEK JE ŽIVOČÍCH, KTORÝ OBCHODUJE

ADAM SMITH (1723 – 1790)

V KONTEXTE

OBLASŤ

Politická filozofia

PRÍSTUP

Klasická ekonómia

PREDTÝM

Okolo r. 350 pred n. l.

Aristoteles zdôrazňuje dôležitosť domácej produkcie („ekonómie“) a vysvetľuje úlohu peňazí.

Zač. 17. stor. Holandský mysliteľ Bernard Mandeville dokazuje, že sebecké konanie môže nepriamo viesť k sociálne žiaducim dôsledkom.

POTOM

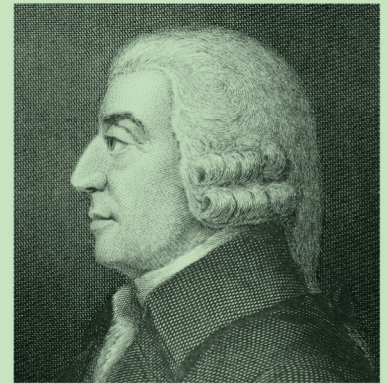
Po r. 1850 Britský spisovateľ John Ruskin tvrdí, že Smithove názory sú príliš materialistické, a teda protikresťanské.

Po r. 1940 Filozofi uplatňujú ideu vyjednávania v sociálnych vedách ako model na vysvetlenie ľudského správania.

Š kótsky spisovateľ Adam Smith je často považovaný za najvýznamnejšieho svetového ekonóma. Jeho koncepty vyjednávania a vlastného záujmu, ktoré skúmal, a rozličné typy dohôd a záujmov, napríklad „všeobecného záujmu“, ovplyvňujú filozofov aj dnes. Jeho spisy sú dôležité aj z hľadiska toho, že dávajú všeobecnejšiu a abstraktnejšiu formu idei „komerčnej“ spoločnosti, ktorú rozvinul jeho priateľ David Hume.

Smith sa rovnako ako jeho švajčiarsky súčasník Jean-Jacques Rousseau domnieval, že motívy ľudí sú sčasti sociálne a sčasti sebecké, vlastný záujem je však silnejší,

Pozri: David Hume 148 – 153 ■ Jean-Jacques Rousseau 154 – 159
 ■ Edmund Burke 172 – 173 ■ Karl Marx 196 – 203 ■ Noam Chomsky 304 – 305

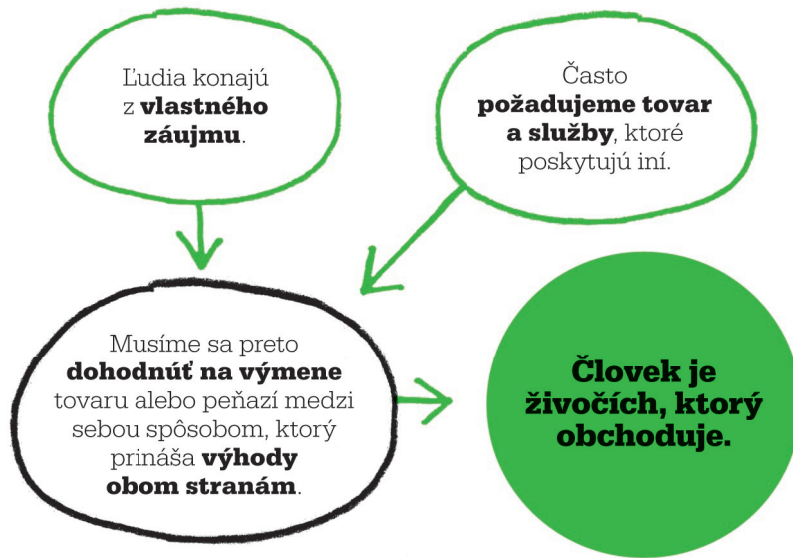
Adam Smith

„Otec modernej ekonómie“ sa narodil v Kirkcaldy v Škótsku v roku 1723. Po úspešnom akademickom štúdiu Smith prednášal najprv na univerzite v Edinburghu a potom v Glasgowe, kde sa v roku 1750 stal profesorom. V šesťdesiatych rokoch prijal lukratívne miesto ako osobný sprievodca mladého škótskeho aristokrata Henryho Scotta, s ktorým sa zdržiaval vo Francúzsku a Švajčiarsku.

Po zoznámení sa s Davidom Humom a inými škótskymi osvietenškými mysliteľmi využil príležitosť na stretnutie s vedúcimi predstaviteľmi európskeho osvietenstva. Po návrate do Škótska desať rokov pracoval na knihe *Bohatstvo národov* a potom znovu vstúpil do štátnej služby ako colný splnomocnenec. Toto postavenie mu dovoľovalo radiť britskej vláde v rôznych ekonomických otázkach. V roku 1787 sa vrátil na univerzitu v Glasgowe a posledné tri roky svojho života bol jej rektorom.

Z diela

- 1759 *Teória morálnych pohnútok*
- 1776 *Bohatstvo národov*
- 1795 *Eseje o filozofických otázkach*

a preto lepšie vysvetľuje ľudské správanie. Smith veril, že to možno potvrdiť sociálnym pozorovaním, a preto môžeme povedať, že jeho filozofický prístup je empirický. V jednej zo svojich najslávnejších úvah o psychológii obchodovania hovorí, že obchod sa najčastejšie uskutočňuje tak, že obe strany, kupujúci aj predávajúci, na seba navzájom naliehajú. *Najlepšia cesta, ako získaš to, čo chceš, je dať druhému to, čo chce on.* Inými slovami: „Nedovolať sa u ľudí ich ľudskosti, ale ich sebeckta.“

Smith ďalej tvrdil, že výmena užitočných vecí je pre ľudí charakteristická. Ukazoval na to, že pes si nikdy nevymení kosť s iným psom; ak chce zviera niečo získať, musí sa „snažiť získať priazeň toho, od koho niečo žiada“. Aj ľudia sa môžu pokúsiť „získať priazeň všemožným dotieravým podlizovaním“, ale nemôžu sa k nemu uchýliť vždy, keď potrebujú pomoc, pretože život vyžaduje „spoluprácu a pomoc celých zástupov ľudí“.

Napríklad ak máme pohodlne

stráviť noc v hostinci, musíme zapojiť mnoho ľudí – aby nám uvarili jedlo, obslúžili nás, pripravili nám izbu atď. – a žiadna z ich služieb nemôže závisieť len od ich dobrej vôle. Z toho vyplýva, že „človek je živočích, ktorý obchoduje“, a obchod je uzavretý predložením dohody, ktorá je v záujme oboch strán.

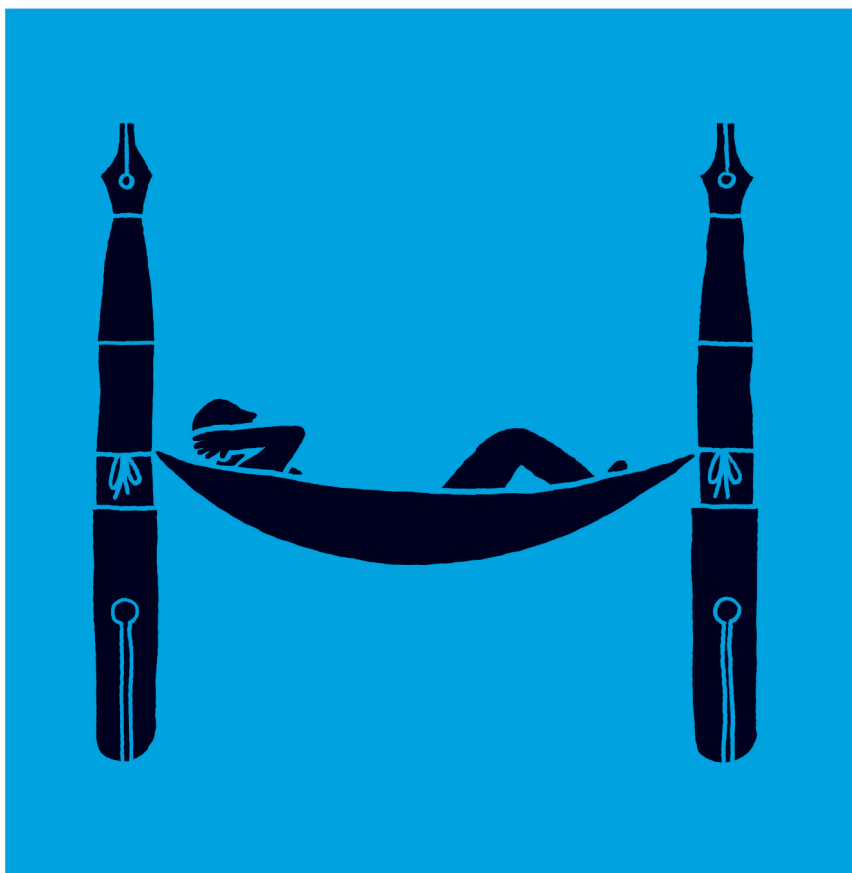
Deľba práce

Vo svojom chápaní vznikajúcich trhových ekonomík Smith tvrdil, že naša schopnosť uzatvárať obchody skoncovala s niekdajšou univerzálnou požiadavkou, aby každá osoba alebo aspoň každá rodina bola ekonomicky sebestačná. Keďže môžeme uzatvárať obchody, môžeme sa sústrediť na produkciu čoraz menšieho množstva tovarov a nakoniec vyrábať len jediný druh tovaru alebo poskytovať jedinú službu výmenou za všetko ostatné, čo potrebujeme.

Na tento proces revolučne pôsobil vynález peňazí, ktorý odstránil potrebu výmenného obchodu.

CESTA K ŠŤASTIU SPOČÍVA V ORGANIZOVANOM SKRÁTENÍ PRACOVNEJ DOBY

BERTRAND RUSSELL (1872 – 1970)

V KONTEXTE

OBLASŤ

Etika

PRÍSTUP

Analytická filozofia

PREDTÝM

1867 Karl Marx uverejňuje prvý diel *Kapitálu*.

1905 V diele *Protestantská etika a duch kapitalizmu* tvrdí nemecký sociológ Max Weber, že protestantská pracovná etika prispela k vzostupu kapitalizmu.

POTOM

Po r. 1990 Silnie trend označovaný ako *downshif-ting*, ktorý presadzuje zníženie počtu pracovných hodín.

2005 Tom Hodgkinson, vydavateľ britského časopisu *The Idler*, vydáva svoju knihu *Ako leňošiť*.

2009 Britský filozof Alain de Botton skúma náš pracovný život v knihe *Slasti a strasti práce*.

Britský filozof Bertrand Russell bol oddaný tvrdej práci. Jeho zobraňované spisy predstavujú nespočetné množstvo zväzkov, jeho dielo sa stalo impulzom pre viaceré veľmi významné filozofické hnutia 20. storočia a položilo základy školy analytickej filozofie. Počas celého dlhého života – zomrel ako 97-ročný – neúnavne pôsobil ako spoločenský aktivista. Tak prečo tento mimoriadne aktívny mysliteľ zastával názor, že by sme mali menej pracovať?

Russellova esej *Chvála lenivosti* bola prvý raz uverejnená

Pozri: Jean-Jacques Rousseau 154 – 159 ■ Adam Smith 160 – 163 ■ Edmund Burke 172 – 173 ■ Jeremy Bentham 174 ■ John Stuart Mill 190 – 193 ■ Karl Marx 196 – 203 ■ Henry David Thoreau 204 ■ Isaiah Berlin 280 – 281

v roku 1932 uprostred globálnej ekonomickej krízy, ktorá nasledovala po krachu na Wall Street v roku 1929. Mohlo by sa zdať zvrátené propagovať hodnoty záhaľčivosti v čase stúpajúcej nezamestnanosti, keď v niektorých častiach sveta bola bez práce tretina populácie v produktívnom veku. Pre Russella bol však ekonomický chaos doby sám osebe výsledkom radu hlboko zakorenených a mylných postojov k práci. Tvrdil, že mnoho našich predstáv o práci je len poverou, ktorá by mala byť odstránená prísnyms myslením.

Čo je práca?

Russell začal definovaním práce, ktorú rozdelil na dva typy. Po prvé je to práca s cieľom „zmeniť polohu hmoty na povrchu alebo pri povrchu zeme vzhľadom k inej takejto hmote“. To je najhlbší zmysel práce – manuálna práca. Druhým typom je „hovoriť iným, aby zmenili polohu hmoty vzhľadom k inej hmote“. Tento druhý typ práce môže byť podľa Russella rozširovaný donekonečna – nielenže sú ľudia zamestnaní dozorom nad inými, ktorí premiestňujú hmotu, ale ďalší ľudia môžu byť zamestnaní dozorom nad dozorcami alebo dávaním rád, ako zamestnať ďalších ľudí, a iní môžu byť zas zamestnaní riadením ľudí radiacich pri zamestnávaní ľudí a tak ďalej.

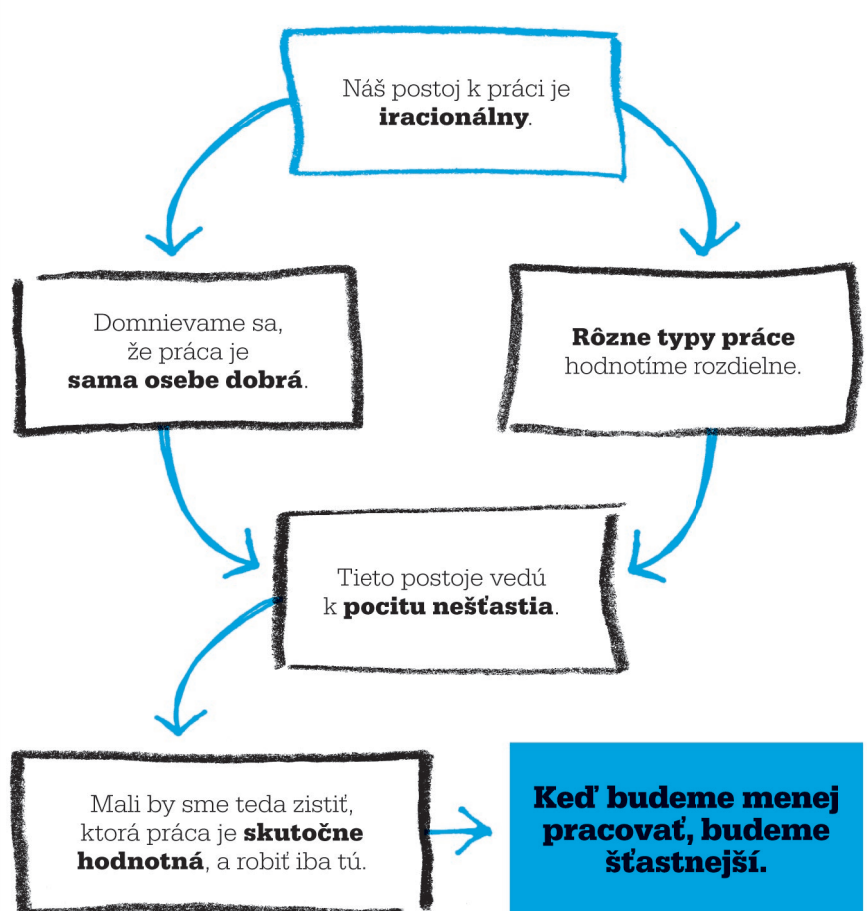
Prvý druh práce býva podľa Russella zvyčajne nepríjemný a zle platený, kým druhý typ je spravidla príjemnejší aj lepšie platený. Tieto dva typy práce definujú dva typy pracovníkov – robotníka a riadiaceho pracovníka – a tí sú spojení s dvoma sociálnymi triedami – s robotníckou a so strednou triedou. Russell k nim však pridal ešte

tretiu triedu zodpovednú za množstvo vecí – sú to nepracujúci pozemkoví vlastníci, ktorí sa vyhýbajú každej práci a kvôli podpore svojej záhaľčivosti sú závislí od práce iných.

Podľa Russella sú dejiny plné príkladov ľudí, ktorí celý život tvrdo pracujú a za svoju prácu si môžu nechať iba toľko, aby sami so svojimi rodinami prežili, zatiaľ čo akýkoľvek prebytok, ktorý vyprodukujú, si privlastnia iní: vojaci, duchovní a nepracujúca vládnuca trieda. A sú to vždy títo ľudia ťažiaci zo systému, ktorí velebia cnosti „poctivej práce“ a dodávajú

Svetová hospodárska kríza bola najťažšia ekonomickej kríza v 20. storočí. Podľa Russella ukázala potrebu kritiky kapitalizmu a prehodnotenia etiky práce.

morálnu pozlátku systému, ktorý je očividne nespravodlivý. Russell tvrdil, že už samotný tento fakt by nás mal podnietiť k tomu, aby sme prehodnotili etiku práce, pretože ak prijímame myšlienku „pochtivej práce“, poddávame sa útlaku a navyše ho podporujeme.

Russellovo chápanie spoločnosti, ktoré kladie dôraz na boj medzi triedami, za všeličo vďačí mysleniu Karla Marxa, hoci Russell mal voči marxizmu vždy výhrady a jeho esej je rovnako kritická voči marxistickým štátom ako voči kapitalistickým štátom. Jeho postoj silne ovplyvnila kniha Maxa Webera *Protestantská etika a duch kapitalizmu*, ktorá prvý raz vyšla v roku 1905, najmä Weberovo skúmanie morálnych nárokov, ktoré sú základom našich postojov k práci – nárokov, ktoré by podľa Russella mali byť spochybnené.

Napríklad prácu považujeme nielen za povinnosť a záväzok, ale rozličné typy práce majú aj rozličné miesto v jej hodnotovej hierarchii. Manuálna práca je vo všeobecnosti považovaná za menej hodnotnú než práca kvalifikovaná alebo intelektuálna, a preto máme sklon odmeňovať ľudí v súlade s takto

vnímanou hodnotou, a nie podľa toho, čo vyprodukujú. A pretože prácu v podstate považujeme za cnosť, máme sklon vnímať nezamestnaných ľudí ako nečestných.

Čím viac o tom premýšľame, tým viac sa naše postoje k práci javia ako komplikované a rozporné. Čo teda môžeme robiť? Russell navrhol, aby sme sa na prácu nepozerali z hľadiska týchto podivných morálnych ideí, ktoré sú pozostatkom skorších dôb, ale so zreteľom na to, čo vytvára plný a uspokojujúci ľudský život. Bol presvedčený, že ak to urobíme, len ťažko sa vyhneme záveru, že by sme jednoducho mali všetci pracovať menej. „Čo keby pracovný deň trval iba štyri hodiny?“ pýtal sa Russell. Náš súčasný systém vyzerá tak, že časť obyvateľstva môže byť prepracovaná, a cítiť sa preto biedne, a iná časť môže byť bez práce, nezamestnaná, a tiež sa preto cítiť biedne. To, zdá sa, neprospieva nikomu.

Dôležitosť hry

Podľa Russellovho názoru by nám zníženie počtu pracovných hodín umožnilo vo väčšej miere sa venovať tvorivým aktivitám.

„Premiestňovanie hmoty z miesta

Obrovskú škodu spôsobuje viera, že práca je cnosť.
Bertrand Russell

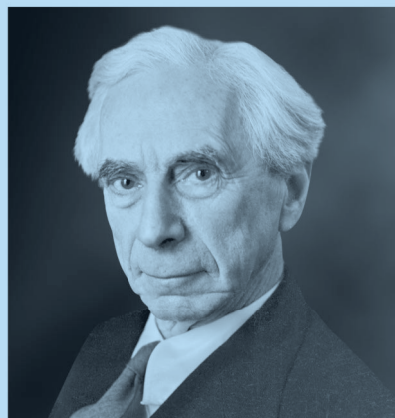
na miesto,“ napísal, „celkom určite nie je jedným z cieľov ľudského života. Ak dovolíme, aby nám práca zaberala každú bdelú hodinu, nežijeme plnohodnotný život.“ Russell veril, že k bohatému a zmysluplnému životu potrebujeme voľný čas, ktorý kedysi poznalo len niekoľko privilegovaných. Možno však namietnuť, že keby ľudia pracovali len štyri hodiny denne, nevedeli by, čo s voľným časom, ale Russell s tým nesúhlasil. Tvrdil, že keby to bola pravda, „bolo by to odsúdením našej civilizácie“ svedčiacim o tom, že naša schopnosť bezstarostnej radostnosti a hry

pacifistom, pedagógom, zástancom ateizmu, bojovníkom proti jadrovým zbraňam aj autorom početných populárnych prác o filozofii. Zomrel na chrípku vo februári 1970.

Z diela

1903 *Princípy matematiky*
1910, 1912, 1913 (3 diely) *Principia mathematica*
1914 *Naša znalosť vonkajšieho sveta*
1927 *Analýza hmoty*
1956 *Logika a vedomosti*

Bertrand Russell

Bertrand Russell sa narodil v roku 1872 vo Walese v aristokratickej rodine. Od mladosti sa zaujímal o matematiku, ktorú potom študoval na univerzite v Cambridgei. Tu spoznal filozofa Alfreda Northa Whiteheada, s ktorým neskôr spolupracoval na diele *Principia mathematica*, ktoré ho etablovalo na jedného z najvplyvnejších filozofov svojej doby. V Cambridgei sa stretol aj s Ludwigom Wittgensteinom, ktorého hlboko ovplyvnil.

Russell chcel, aby sa filozofia prihovárala aj obyčajným ľuďom. Bol spoločenským aktivistom,

“

Morálka práce
je morálkou otrokov
a moderný svet
otroctvo nepotrebuje.
Bertrand Russell

”

bola udusená kultom výkonnosti. Spoločnosť, ktorá by brala voľný čas bez zábavy, by považovala za nezábavné aj vzdelanie – pretože vzdelanie určite nie je iba príprava na budúcu prácu. A brala by vážne aj umenie, pretože by poskytovala čas vytvárať kvalitné diela bez zápasu umelcov o ekonomickú nezávislosť. Bola by to spoločnosť, ktorá by brala vážne aj potrebu radosti. Russell skutočne veril, že v takejto spoločnosti by sme stratili chuť bojovať, pretože vojna by znamenala „dlhú a ťažkú prácu pre všetkých“.

Vyvážení život

Russellova esej sa dnes môže javiť ako akási utopická vízia sveta, v ktorom je práca zredukovaná na minimum. Nie je pritom úplne jasné, ako by takáto zmena, aj keby sa pracovný deň skutočne dal zredukovať na štyri hodiny, viedla k sociálnej revolúcii, ktorú Russell požadoval. Ani jeho viera, že industrializácia nás nakoniec môže oslobodiť od manuálnej práce, nie

Voľný čas by podľa Russella nemal byť využívaný iba na odpočinok po práci. Naopak, mal by tvoriť väčšiu časť nášho života a byť zdrojom hry a tvorivosti.

je úplne presvedčivá. Suroviny na priemyselnú výrobu musia stále odniekaiaľ prichádzať. Treba ich vyťažiť, upraviť a dopraviť na miesto spracovania, a to všetko závisí od manuálnej práce. Bez ohľadu na tieto problémy však Russellovo pripomenutie, že musíme bližšie preskúmať svoj postoj k práci, platí aj dnes. Dĺžku pracovného týždňa aj fakt, že určité druhy práce sú odmeňované lepšie ako iné, prijímame ako niečo „prirodené“. Pre mnohých z nás nie sú naša práca ani náš voľný čas také

naplňujúce, ako by podľa nás mali byť, a predsa sa nedokážeme ubrániť pocitu, že záhalčivosť je zlá vlastnosť.

Russellova idea nám pripomína, že potrebujeme nielen prehodnotiť svoj pracovný život, ale že aj zaháľanie, ničnerobenie a leňošenie má svoju hodnotu a užitočnosť. Ako povedal Russell: „Doposiaľ sme boli stále takí aktívni ako predtým, keď neexistovali stroje; bolo to od nás hlúpe, ale neexistuje žiadny dôvod, prečo by sme mali zostať hlúpi naveky.“ ■

